

**PO BOKU
VOJSK ARMÁD
VÍTAZNEJ
PROTIFAŠISTICKEJ
KOALÍCIE**

1939 - 1945

Zástava 1. čs. pešieho pluku 1. čs. pešej divízie vo Francúzsku

Zástava 2.čs. pešieho pluku 1.- čs. pešej divízie vo Francúzsku

Zástava 1. čs. pešej divízie vo Francúzsku

Zástava 11. čs. pešieho práporu na Blízkom východe

Zástava 311. čs. bombardovacej perute vo Veľkej Británii

Zástava čs. stíhacieho wingu vo Veľkej Británii

DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA

1

■ **V ranných** hodinách 1.9.1939 útokom vojsk nacistického Nemecka na Poľsko začala 2. svetová vojna. Postupne sa do nej zapojilo 62 štátov sveta, na územiach ktorých žilo približne 80 percent svetového obyvateľstva. Trvala 6 rokov (2195 dní). Oficiálne sa skončila 2.9.1945 podpísaním kapitulácie Japonska na americkej vojnovnej lodi Missouri, kotviacej v Tokijskom zálive. Stalo sa tak po uplynutí 114 dní od konca vojny v Európe, ku ktorému formálne došlo podpísaním bezpodmienečnej kapitulácie Nemecka v berlínskom Karlshorste 8.5.1945.

2

3

1. Odstraňovanie závery na nemecko-poľskej hranici 1.9.1939 **2.** Polný maršal W. Keitel podpisuje akt o bezpodmienečnej kapitulácii Nemecka 8.5.1945 **3.** Podpisovanie aktu o kapitulácii Japonska 2.9.1945

■ **Boje** prebiehali na územiach 40 štátov Európy, Ázie a Afriky, v Atlantickom, Tichom, Indickom a Severnom ľadovom oceáne. Zúčastňovali sa na nich vojská dvoch koalícií. Prvú z nich vytvorili Nemecko, Taliansko a Japonsko podpísaním Paktu troch na konci septembra 1940 (os Berlín – Rím – Tokio). Postupne k nim pribudli ďalšie štáty, medzi nimi v novembri 1940 aj vtedajšia Slovenská republika. Druhú, protifašistickú koalíciu, pod vedením Veľkej Británie, Sovietskeho zväzu a Spojených štátov amerických vytvorili štáty, ktoré sa pripojili k Deklarácii spojených národov z januára 1942. Jej členom sa stala aj Československá republika reprezentovaná československou exilovou vládou v Londýne.

4

4. Podpisovanie Trojstranného paktu 27.9.1940. Zľava japonský vyslanec v Nemecku S. Kuru, taliansky minister zahraničných vecí G. Ciano a A. Hitler

5

6

5. Najvyšší predstavitelia ZSSR, USA a Veľkej Británie J. V. Stalin, F. D. Roosevelt a W. Churchill na konferencii v Teheráne (november 1943) **6.** Stretnutie spojeneckých armád pri rieke Labe (Nemecko, apríl 1945)

7

■ **Po boku** nacistického Nemecka sa aktívnym účastníkom 2. svetovej vojny stala aj Slovenská republika. Došlo k tomu už v ranných hodinách 1.9.1939, keď jednotky slovenskej armády v zostave nemeckých vojsk vtrhli na územie Poľska. Vojnové spoločenstvo slovenského štátu s nacistickým Nemeckom sa v júni 1941 prehĺbilo vyslaním vojsk slovenskej armády na ťaženie proti Sovietskemu zväzu, v decembri 1941 vyhlásením vojny Spojeným štátom americkým a Veľkej Británii. Trvalo až do zániku vtedajšieho slovenského štátu a kapitulácie Nemecka. V dôsledku toho vojaci slovenskej armády v zostavách nemeckých vojsk počas vojny pôsobili na území Poľska, Ukrajiny, Bieloruska, Ruska, Moldavska, Rumunska, Maďarska, Rakúska, Talianska a Česka.

8

7. Vojak a poľný žandár Zaisťovacej divízie na obsadenom území Sovietskeho zväzu.

8. Prezident J. Tiso, veliteľ nemeckých okupačných síl na Slovensku gen. SS H. Höffle a minister národnej obrany Štefan Haššík (október 1944)

9

9. Vojaci Rýchlej divízie v lesoch na severnej strane Západného Kaukazu (september 1942)

SLOVÁCI V ČESKOSLOVENSKOM ZAHRANIČNOM VOJSKU (1939 - 1945)

■ **Autoritatívny** režim vládnucci na Slovensku a jeho kolaborácia s nacistickým Nemeckom vyvolali postupne narastajúci odpor demokraticky zmýšľajúcej časti slovenskej spoločnosti. Jeho počiatky sa začali prejavovať už krátko po vzniku slovenského štátu činnosťou ilegálnych odbojových skupín pri zabezpečovaní prechodov rasovo a politicky prenasledovaných osôb do zahraničia a spravodajskou činnosťou pre centrá československého zahraničného odboja. Nemalý počet Slovákov a príslušníkov národností žijúcich na Slovensku demonštroval svoje antifašistické presvedčenie a odhodlanie aktívne sa zapojiť do národnooslobodzovacieho boja odchodom do zahraničia, so zámerom vstúpiť do československých vojenských jednotiek organizovaných v zahraničí.

1

1. Skupina slovenských vojakov, ktorí prišli k čs. vojenskej skupine v Poľsku v júni 1939

2. Dobrovoľníci vo francúzskom meste Agde po príchode z 1. pluku Cudzineckej légie

■ **Počas** 2. svetovej vojny sa Slováci v jednotkách československého vojska v zahraničí, v ktorom spolu s nimi pôsobili aj rodáci z rôznych krajín sveta, zúčastnili ústupových bojov v Poľsku a vo Francúzsku, podieľali sa na protiletectvej obrane Veľkej Británie, na bombardovacích náletoch spojeneckého letectva na Nemecko a ním okupované územia, na leteckom zabezpečovaní Dieppskej výsadkovej operácie, vylodenia spojeneckých vojsk v Normandii, Arnheemskej a Rýnskej výsadkovej operácie, prinútili kapitulovať nemeckú posádku Dunkerque. Bojovali na Blízkom východe a v severnej Afrike.

Na východnom fronte sa účasťou v Charkovskej obrannej operácii, Kyjevskej útočnej operácii, Kyjevskej obrannej operácii, v Žitomírsko-berdičovskej, Korsuňsko-ševčenskovej, Východokarpatskej, Východoslovenskej, Západokarpatskej, Ostravskej a Pražskej operácii podieľali sa na oslobodzovaní okupovaného územia vtedajšieho Sovietskeho zväzu, Poľska a Československa.

3. Výmena stráže československého pešieho práporu 11 v palestínskej Gedere (november 1940)

4. Československí vojaci po evakuácii z Francúzska do Veľkej Británie v tábore v Cholmondeley pri Chesteri.

5. Slávnostný nástup jednotiek 1. čs. samostatného poľného práporu v ruskom Buzuluku

■ **Popri** Slovákoch pôsobiacich v československých vojenských jednotkách zorganizovaných v zahraničí, sa do ozbrojeného protifašistického odboja na území viacerých krajín Európy v rámci miestnych partizánskych síl zapojili aj mnohí Slováci – emigranti, rodáci a bývalí príslušníci jednotiek slovenskej armády zasadených na východnom a talianskom fronte.

6. Stot. J. Nálepka a npor. I. Lysák po prechode k sovietskym partizánom (máj 1943)

7. Slovenská čata partizánov v Báčskom Petrovci (Srbsko, 1944)

8. Pohreb slovenských partizánov z 1. čs. divízie v Taliansku v Stradelle (sev. Taliansko, 1945)

ČESKÁ A SLOVENSKÁ LÉGIA V POĽSKU

■ **Prvou** krajinou, kde došlo k pokusu o sformovanie československej vojenskej jednotky v zahraničí, bolo Poľsko. Už 30.4.1939 pri československom konzuláte v Krakove vznikla Zahraničná vojenská skupina československá pod velením npor. J. Kráľa (19.6.1939 sa jej veliteľom stal pplk. L. Svoboda). Prví slovenskí dobrovoľníci sa do tejto vojenskej skupiny prihlásili 10. mája a do konca júna ich počet narástol na 86. Medzi nimi boli aj prví dôstojníci slovenskej armády, ktorí sa prihlásili do československého zahraničného vojenského odboja - npor. L. Sozanský a por. J. Koreň.

Počas leta 1939 skupina fungovala predovšetkým ako „prestupná stanica“, v ktorej sa českí a slovenskí emigranti zhromažďovali pred odchodom do Francúzska, kde veľvyslanec Š. Osuský dohodol možnosť ich dočasného vstupu do Cudzineckej légie. V období od 22. mája do 21. augusta z poľských prístavov do Francúzska odplávalo celkom šesť lodných transportov s vyše 1200 československými vojakmi. Okrem toho sa počas júla a augusta 93 československých letcov prihlásilo do poľského letectva. Medzi nimi bola aj skupina 8 slovenských letcov, ktorí 7.6.1939 preleteli do Poľska na troch lietadlách Š-328 a jednom A-100.

1. Dobrovoľníci pred československým konzulátom v Krakove

2. Npor. Jiří Král, prvý veliteľ československej vojenskej skupiny v Poľsku
3. Npor. Ľudovít Sozanský, do československej vojenskej skupiny v Poľsku vstúpil v máji 1939

■ Na konci júna 1939 velenie poľskej armády dalo československej vojenskej skupine k dispozícii tábor v Malých Bronowiciach. O mesiac neskôr, keď sa v tomto tábore nachádzalo 870 príslušníkov skupiny, nariadilo jej presun do Lesnej (juhozápadne od mesta Baranoviči, Bielorusko). V Malých Bronowiciach dočasne zostávala pod velením škpt. F. Divokého prijímacia skupina s letcami a vojenskými špecialistami.

4. Príchod českých a slovenských dobrovoľníkov do tábora v Malých Bronowiciach

5. Nástup československej vojenskej skupiny v tábore v Malých Bronowiciach

■ 30. augusta transport so 623 československými dobrovoľníkmi opustil Malé Bronowice a nad ráno 1. septembra dorazil do Lesnej. V ranných hodinách rovnakého dňa vojská nacistického Nemecka zaútočili na Poľsko a o dva dni neskôr, 3.9.1939, prezident I. Mościcki podpísal dekrét o utvorení českej a slovenskej légie ako súčasť poľskej armády. Za jej veliteľa poľské velenie určilo gen. L. Prchal, ale faktickým veliteľom légie zostal pplk. L. Svoboda. Rýchly priebeh vojnových udalostí neumožnil, aby táto prvá československá zahraničná vojenská jednotka bola riadne vystrojená a dostatočne vyzbrojená. Dostala len 4 ťažké a 9 ľahkých guľometov, 500 plynových masiek a 100 poľných lopatiek.

6. Veliteľ čs. vojenskej skupiny pplk. Ludvík Svoboda (v prvom rade druhý sprava) s príslušníkmi jednotky v Malých Bronowiciach

7. Československí dobrovoľníci na nástupe v Malých Bronowiciach

8

■ **V dôsledku** kritického vývoja na fronte 11. septembra poľské velenie nariadilo evakuáciu tábora v Lesnej a v noci z 11. na 12. septembra sa začal presun českej a slovenskej légie smerom na Rovno a Tarnopol (dnes Ternopiľ, Ukrajina). Do večera 13. septembra jej súčasť dosiahli obec Hluboczek Wielki (dnes Velikij Glibočok, Ukrajina), kde sa dočasne ubytovali. O štyri dni neskôr, 17. septembra, došlo k prvému bojovému zasadeniu jednotky československého zahraničného vojska. Stalo sa tak aktívnym zapojením guľometnej skupiny (27 osôb, 3 ťažké a 6 ľahkých guľometov) pod velením Slováka por. P. Styka do protiletadlovej obrany Tarnopolu. 17.9.1939 začala ťaženie proti Poľsku Červená armáda. V tejto situácii sa pplk. Svoboda rozhodol presunúť jednotku na územie Sovietskeho zväzu. Takéto riešenie mu už predtým schválil československý vyslanec v Poľsku J. Slávik, ktorý o tom rokoval so sovietskym vyslancom v Poľsku I. I. Šaronovom a vojenským atašé plk. P. S. Rybalkom.

9

8. Ranná rozcvička príslušníkov českej a slovenskej légie v tábore v Lesnej
9. Príslušníci českej a slovenskej légie počas presunu vlakom po odchode z tábora v Lesnej

■ **Pred večerom** 17. septembra légia opustila Hluboczek Wielki a pred poludním 18. septembra sa v priestore obcí Rakovec a Sosnov (Sosniv, Ukrajina) jej jednotky stretli s jednotkami Červenej armády. Po prechode na územie Sovietskeho zväzu bola česká a slovenská légia internovaná a na začiatku októbra sa premenovala na Východnú skupinu československého vojska. Neskôr, v období od apríla 1940 do mája 1941, bolo 652 príslušníkov skupiny odoslaných k československému vojsku vo Francúzsku, Veľkej Británii a v Palestíne. Skupina škpt. F. Divokého v počte 115 mužov sa pri ústupe z Malých Bronowíc dostala na územie Rumunska a odtiaľ do Francúzska. Do Rumunska prešla aj časť československých letcov slúžiacich v poľskom letectve, zvyšok z nich sa dostal na územie Sovietskeho zväzu, kde sa pripojili ku skupine pplk. L. Svobodu.

ČESKOSLOVENSKÉ VOJSKO VO FRANCÚZSKU

1

■ **Československý** vyslanec v Paríži Štefan Osuský 9.9.1939, t. zn. krátko po vzniku 2. svetovej vojny, predložil francúzskej vláde oficiálny návrh dohody o zriadení československého vojska na jej území a 2.10.1939 spolu ministerským predsedom a ministrom zahraničných vecí E. Daladierom podpísal Dohodu o obnovení československej armády vo Francúzsku. Popri inom sa v nej stanovilo, že „československá samostatná armáda vo Francúzsku“ bude bojovať „pod svojimi zástavami“, „z hľadiska politického bude... podliehať právomoci dočasnej vlády československej“, ale po stránke vojenskej „bude podliehať hlavnému veliteľstvu francúzskemu“.

1. Štefan Osuský

■ **Francúzska** vojenská správa určila za miesto formovania československých jednotiek mesto Agde na pobreží Stredozemného mora. Sem už v druhej polovici septembra 1939 prišli prvé stovky dobrovoľníkov. To umožnilo, aby výstavba jednotiek začala ešte pred podpísaním dohody o obnovení československej armády. Dňa 28. septembra vznikol 1. čs. náhradný prápor a 29. septembra 1. čs. peší prápor. O niečo neskôršie, 16. októbra, bol zriadený 1. čs. peší pluk. Dňa 15. novembra sa rámcovo sformoval 2. čs. peší pluk. Zároveň boli položené základy pre výstavbu ďalších jednotiek (delostreleckých, ženijných, spojovacích atď.).

2. Prví československí dobrovoľníci v Agde

3

4

3. Prehliadka 1. čs. práporu 10.10.1939 4. Plk. J. Kratochvíl so zástavou pešieho pluku 1, vpravo od neho gen. R. Viest

■ **17.9.1939** Československý národný výbor vo Francúzsku vydal mobilizačný rozkaz a 1. decembra bola publikovaná vyhláška o odvodoch československých občanov. To umožnilo, aby 15.1.1940 vznikla 1. čs. pešia divízia pod velením gen. R. Viesta, ktorého zo zdravotných dôvodov 14.6.1940 vystriedal gen. B. Miroslav (Neumann). Do začiatku júna 1940 narástol počet príslušníkov divízie na 11 405, z toho bolo 3236 dobrovoľníkov (prevažne z domova) a 8169 zmobilizovaných krajanov. Slováci a iné osoby pochádzajúce zo Slovenska boli zastúpení počtom 4641, čo predstavovalo 40,7% z celkového počtu prezentovaných osôb.

■ **Vo Francúzsku** sa zhromaždil aj značný počet príslušníkov letectva. Preto sa vyslanec Š. Osuský už na začiatku septembra 1939 obrátil na francúzsku vládu s návrhom zorganizovať československé letecké jednotky. K podpísaniu dohody o ich výstavbe došlo 17.11.1939. Do prepadnutia Francúzska nemeckými vojskami však okrem výcvikového strediska v Mérignacu žiadna československá letecká jednotka nevznikla. Od začiatku decembra 1939 boli letci zaraďovaní do rôznych francúzskych letiek. Pred kapituláciou Francúzska v nich pôsobilo 150 letcov, z toho 110 v stíhacích letkách vo Francúzsku, 19 v stíhacích letkách v severnej Afrike, 7 v stíhacej letke v Sýrii, 10 v bombardovacích letkách a spolu s nimi 4 leteckí strelci. Ostatní československí letci boli umiestnení na rôznych výcvikových základniach.

5. Veliteľ 1. čs. divízie vo Francúzsku generál Rudolf Viest na veliteľstve divízie v Béziers

■ **10. mája 1940** začalo ťaženie nemeckých vojsk v západnej Európe. Táto radikálna zmena situácie vyvolala intenzívne prípravy na nasadenie československých jednotiek do bojovej činnosti. Tie však boli sťažované nedostatkami v ich vyzbrojení, čo malo za následok, že na začiatku júna sa musel urobiť výber vojakov, z ktorých sa sformovali dva bojaskopné pešie pluky a zvyšok vojakov bol zaradený do náhradného telesa. Z 1. pešieho pluku pod velením plk. J. Kratochvíla a 2. pešieho pluku pod velením plk. J. Satorie vznikla tzv. divízna pechota. Veliteľom tohto zväzku sa stal gen. J. Čihák (Znamenáček).

6. Gen. Ingr a gen. Mathivet na prehliadke čs. jednotiek v Agde 7. Presun jednotiek 1. pešieho pluku do prideleného bojového úseku 16.6.1940

■ **Nedostatočne** vyzbrojené jednotky divíznej pechoty sa 6. júna začali postupne presunovať na front východne od hlavného mesta Francúzska a od 12. do 19. júna sa zúčastnili ústupových bojov pri riekach Marna, Grand Morin, Seine, Loiraa Cher. 23. júna, deň po kapitulácii Francúzska, sa ich zvyšky sústredili v Nontrone, kde boli čiastočne odzbrojené. V nasledujúcom dni začal ich presun do prímorského mesta Narbonne, odkiaľ pokračoval do prístavu Sète, z ktorého mali byť evakuované do Veľkej Británie. Do večera 26. júna do tohto prístavu dorazilo z pôvodných vyše 5200 príslušníkov divíznej pechoty len asi 1600 mužov. Pritom zahynulo alebo bolo zajatých okolo 400 mužov a zvyšok pripadal na nezvestných. Podstatným spôsobom sa v tomto čase znížil aj početný stav ostatných súčastí čs. vojska vo Francúzsku.

8

Zásadným spôsobom sa na tom podieľal rozkaz veliteľa 1. čs. pešej divízie na nalodovanie jednotiek z 22. júna, podľa ktorého vo Francúzsku mali zostať všetci, ktorí sa tak rozhodnú z rodinných alebo existenčných dôvodov, ako aj vojaci politicky nespoľahliví. Z celkového počtu 13 614 vojakov zaregistrovaných československou vojenskou správou vo Francúzsku tak bolo do Veľkej Británie evakuovaných len približne 5000 osôb (vrátane 900 letcov).

8. Ústup jednotiek 1. čs. divízie vo Francúzsku

9. Odovzdávanie zbraní vojakmi 1. čs. pešej divízie po kapitulácii Francúzska v prístave Sété

10. Gen. Rudolf Viest nastupuje na loď pri evakuácii do Veľkej Británie

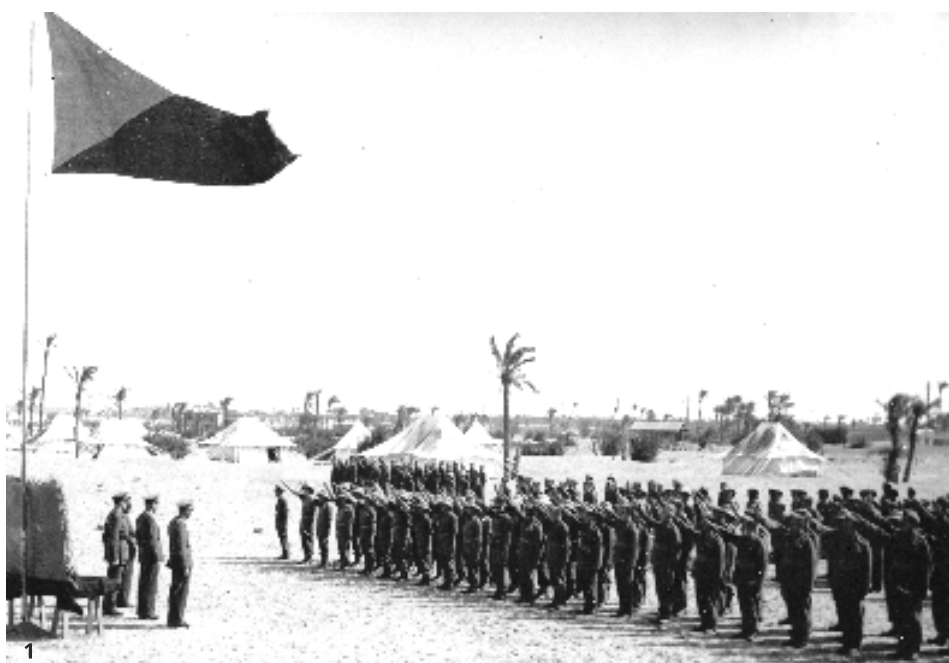
9

10

BOJOVALI NA BLÍZKOM VÝCHODE A V SEVERNEJ AFRIKE

■ **V dobe**, keď sa zvyšky 1. československej pešej divízie prepravovali z Francúzska do Veľkej Británie na Blízkom východe (podľa dobovej britskej terminológie Stredný východ) vznikali základy novej čs. zahraničnej vojenskej jednotky. Na konci júna 1940 sa v palestínskej osade Az Sumeiriya začala formovať vojenská skupina pod velením plk. J. Koreša. Z jej príslušníkov bol v auguste 1940 v Gedere (asi 30 km od Tel Avivu) vytvorený rámcový čs. peší pluk 4 – Východný, z ktorého na začiatku novembra 1940 vzniklo výcvikové stredisko (veliteľ plk. J. Koreš) a čs. peší prápor 11 – Východný (veliteľ pplk. K. Klapálek). Na konci prvej dekády decembra 1940 prápor opustil Gederu a premiestnil sa do výcvikového strediska v Judskej

1

1. Prísaha nových príslušníkov čs. 11. pešieho práporu v Sídí Bishr

púšti, neďaleko od Jericha. Pred koncom februára 1941 nasledoval jeho presun do Sídí Bishr (20 km východne od egyptskej Alexandrie) a v druhej polovici marca do alexandrijského predmestia Agami. V jeho okolí a v neďalekej Deghejle sa podieľal na strážení zajateckých táborov, letiska v Deghejle a alexandrijského prístavu. Na začiatku júna 1941 prápor poverili ochranou poľných letísk pri Marsá Matrúh v Západnej púšti.

2. Vojaci čs. 11. pešieho práporu pred začatím presunu do Západnej púšte

2

■ **Od začiatku júla do polovice októbra 1941** bol čs. 11. peší prápor zasadený na území Sýrie, odkiaľ bol odoslaný do palestínskeho tábora Ez Zib a následne do obklúčeného líbyjského prístavu Tobruk. Na začiatku poslednej dekády októbra 1941 zaujal obranu po oboch stranách cesty z Tobruku do Derny, s úlohou vykonávať hliadkovú a prieskumnú činnosť, ako aj zmaříť prípadné pokusy nepriateľa o prienik po ceste, alebo cez úžľabinu severne od nej. Túto úlohu plnil až do oslobodenia mesta vojskami britskej 8. armády 10.12.1941. V priestore Tobruku potom zostal zasadený až do 7.4.

3

1942, kedy sa začal postupný presun jeho jednotiek do palestínskeho tábora Bath Galim. Pred koncom prvej polovice mája tu došlo k zrušeniu práporu a k vytvoreniu čs. 200. ľahkého protiletadlového pluku pod velením plk. K. Klapálka. Ešte predtým, 1.4.1942, sa pre čs. vojsko zorganizované v Palestíne zaviedlo pomenovanie Skupina československej armády na Strednom východe. Okrem 200. ľahkého protiletadlového pluku a výcvikového strediska umiestneného v Sídí Bishr (od druhej polovice septembra 1942 v Haife), do nej patrila Československá vojenská misia a spolu s ňou aj poľný súd, prokuratúra, účtovné likvidačné stredisko, poľná nemocnica a ozdravovňa.

4

3. Vojaci čs. 11. pešieho práporu v sýrskej Palmýre
4. Vojaci čs. 11. pešieho práporu pripravení na odchod z tábora v Agami

5

5. Pri ceste do Tobruku

6

7

6. Pplk. K. Klapálek (prvý sprava) pred veliteľským stanovišťom na tobruckom bojisku 7. Protiletadlový kanón čs. 200 ľahkého protiletadlového pluku v palebnom postavení pri Haife 8. Palebné postavenie S-10 protiletadlového kanóna 501. práporu pri Tobruku

■ Čs. 200 ľahký protiletadlový pluk (500., 501., a 502. prápor, spojovacia a dielenská čata), vyzbrojený 40 mm ľahkými protiletadlovými kanónmi Bofors MK III, sa na začiatku júla 1942 sústredil v tábore Ez Zib a od začiatku poslednej dekády júla jeho jednotky plnili úlohy pri ochrane prístavu a rafinérie v Haife a prístavu v Bejrúte. V tom čase bolo v jeho súčastiach zaradených 1266 vojakov. V posledných dňoch roka 1942 sa jednotky pluku presunuli do Tobruku, kde prevzali protiletadlovú obranu prístavu a letísk v El Ademe a Bu Amude. Od januára do konca mája 1943 postupne chránili tobruckú železničnú stanicu, letisko Gambút Satellite II východne od Tobruku, letiská v Ghazale, v priestore Derny, v Martúbe, Apollonii a v Luigi di Savoia. Po skončení bojov v severnej Afrike sa premiestnili do egyptského tábora El Quassassin, kde sa k nim pripojili aj príslušníci výcvikového strediska. Na začiatku júla 1943 sa sústredili v prístave Tewfik na brehu Červeného mora. Tu sa 1322 československých vojakov nalodilo na parník Mauretánia, ktorý 5. júla vyplával na cestu do Veľkej Británie a 11. augusta zakotvil v prístave Liverpool. O niečo neskôr, 26. augusta, bol 200. ľahký protiletadlový pluk rozpustený a jeho príslušníci boli začlenení do čs. samostatnej obrnenej brigády.

8

9

9. Pred odchodom československých vojakov z El Quassassin do prístavu Tewfik 4.7.1943

■ Československou vojenskou registratúrou na Blízkom východe v rokoch 1940-1943 prešlo celkom 2489 osôb. 572 z nich prišli z Balkánu (väčšinou emigranti z Protektorátu a zo Slovenska), 461 prišlo zo Sovietskeho zväzu (bývalí príslušníci Českej a slovenskej légie vytvorenej v Poľsku), 1113 mužov pochádzalo z Palestíny (predvojnoví a vojnoví emigranti) a 343 prišlo z iných krajín. 1587 osôb uvádzalo českú, 425 židovskú, 402 slovenskú a zvyšok inú národnosť.

ČESKOSLOVENSKÉ VOJSKO SFORMOVANÉ VO VEĽKEJ BRITÁNII

ČESKOSLOVENSKÁ SAMOSTATNÁ OBRNENÁ BRIGÁDA

1

■ **Právny rámec** výstavby čs. vojska vo Veľkej Británii vytvorila Dohoda medzi dočasnou československou vládou a vládou Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska o československej brannej moci, ktorá bola podpísaná 25.10.1940. Prvý pozemný útvar čs. vojska vo Veľkej Británii vznikol 12.8.1940 vytvorením 1. československej zmiešanej brigády, pod velením brig. gen. Bedřicha Neumanna (krycie meno Bohuš Miroslav). 1.7.1941 bola zmiešaná brigáda premenovaná na 1. čs. samostatnú brigádu. V polovici januára 1943 funkciu jej veliteľa prevzal plk. Jan Kratochvíl a brig. gen. B. Neumann (Miroslav) sa stal náčelníkom Štábu pre vybudovanie brannej moci. Na začiatku poslednej dekády marca 1943 došlo k ďalšej zmene vo velení brigády, keď plk. J. Kratochvíla, ktorý odchádzal k československému vojsku v ZSSR, nahradil plk. Alois Liška (od 30.7. 1943 v hodnosti brigádneho generála).

2

1. Z výcviku príslušníkov čs. výsadkových skupín
2. Výcvik guľometníkov československej samostatnej brigády
3. Jozef Gabčík, veliteľ výsadku Anthropoid

3

■ **Po príchode** Skupiny československého vojska na Blízkom východe do Veľkej Británie a jej zlúčení s 1. čs. samostatnou brigádou 1.9.1943 vznikla Československá samostatná obrnená brigáda. Reálna možnosť zasadiť jej jednotky do bojov na fronte však nastala až po vylodení spojeneckých vojsk v Normandii. V dňoch 30.8. – 1.9.1944 boli nalodené na transportné plavidlá, ktoré ich v nasledujúcich siedmich dňoch prepravili do francúzskych prístavov Courseulles sur Mer a Arromanches. V tomto čase sa v súčasnosti brigády nachádzalo takmer 4400 vojakov. 18,5% z nich sa hlásilo k slovenskej národnosti.

4

4. Prehliadka čs. obrnenej brigády v Burton Latimer 28.10.1943

5. Príslušníci obrnenej brigády na lodi Sampa počas plavby z Veľkej Británie do Francúzska

■ **Po sústredení** v prechodnom tábore na pobreží sa brigáda presunula do tábora neďaleko od Falaise, kde pokračoval výcvik jednotiek, doplňovali sa počty zbraní a bojovej techniky. Presun jej jednotiek do priestoru bojového zasadenia k francúzskemu prístavu Dunkerque na pobreží Calaiskej úžiny začal 5.10.1944. Stalo sa tak v situácii, keď už bol front vzdialený od Dunkerque vyše 100 km, no mesto a prístav boli naďalej obsadené nemeckým vojskom, ktoré malo vyše 12 000 mužov. Úlohou brigády bolo nedovoliť nepriateľským jednotkám prelomiť obklúčenie, prinútiť ich prestať klásť odpor a kapitulovať. Začala ju plniť v noci z 8. na 9. októbra a pokračovala v nej až do 9.5.1945, kedy viceadmirál Friedrich Frisius na veliteľstve brigády podpísal kapituláciu dunkerqueskej posádky.

6. Nemeckí vojaci zajatí jednotkami obrnenej brigády pri Dunkerque 7. Vojaci brigádnej štábnej roty

■ **Bojové zasadenie** čs. obrnenej brigády pri Dunkerque trvalo sedem mesiacov, hoci 18.4.1945 generál Sergej Ingr, s odvolaním sa na postup spojeneckých vojsk k západným hraniciam Československa, požiadal o zmenu jej úlohy a prevelenie do podriadenosti veliteľstva americkej 3. armády. S rovnakou žiadosťou sa diplomatickou cestou na spojencov obrátil aj minister Hubert Ripka. Ich žiadosť sice nebolo vyhovené, no poľný maršal B. L. Montgomery povolil vyčleniť z brigády kombinovaný oddiel (140 osôb) pod velením pplk. Aloisa Síteka, ktorý 24. apríla vyrazil k československým hraniciam. Prekročil ich v ranných hodinách 1. mája neďaleko od mesta Aš a symbolicky tak demonštroval účasť obrnenej brigády na oslobodzovaní Československa. Presun celej brigády od Dunkerque do Československa začal 12. mája a skončil 21. mája jej sústredením v priestore medzi Klatovami, Nepomukom

8. Jednotka skupiny pplk. A. Síteka pred vjazdom do Chebu

a Horažďovicami. O týždeň neskôršie došlo k jej presunu do Prahy, kde 30. mája vykonala slávnostnú prehliadku. Na konci vojny mala obrnená brigáda 6164 osôb. Ďalších 2473 vojakov bolo v náhradnom telese na území Veľkej Británie.

9. Tanky obrnenej brigády na pražskom Výpichu 30.5.1945 10. Tank s pomenovaním Trnava na slávnostnej prehliadke v Prahe 30.5.1945

ČESKOSLOVENSKÉ PERUTE KRÁĽOVSKÉHO LETECTVA

■ **Po porážke** Francúzska sa vo Veľkej Británii do polovice augusta 1940 sústredilo 932 československých letcov, ktorí po previerke uskutočňovanej britskými spravodajskými orgánmi, zložení prísahy anglickému kráľovi a vykonaní československej vojenskej prísahy, boli na dobu vojny zaradení do dobrovoľníckej zálohy Kráľovského letectva (Royal Air Force Volunteer Reserve, RAFVR). Následne boli odosielaní na letecké základne, kde sa formovali československé perute, alebo k britským leteckým jednotkám.

11. Mjr. J. Ambruš, veliteľ 312. čs. stíhacej perute od 12.9. do 12.12.1940
12. Stíhací pilot O. Smik

Prvá československá letecká jednotka – 310. stíhacia peruť vznikla na základni v Duxforde už 12.7.1940. V tom istom dni došlo aj k zriadeniu Inšpektorátu čs. letectva, ktorý vykonával súčinnosť medzi československým MNO a britským ministerstvom letectva. Na leteckej základni v Cosforde 27. júla vznikla 311. čs. bombardovacia peruť, ktorá podliehala Veliteľstvu bombardovacieho letectva (Bomber command). 5.9.1940 vznikla 312. čs. stíhacia peruť. Jej veliteľom bol od 12.9. do 12.12.1940 mjr. Ján Ambruš. Posledná československá stíhacia peruť – 313. vznikla 10.5.1941 a za bojaschopnú bola uznaná o mesiac neskôršie. Okrem československých perutí čs. letci pôsobili aj v britských a poľských perutiach.

13. Testovanie výzbroje, Hurricane Mk. I 310 čs. stíhacej perute na základni v Duxforde

■ **Príslušníci** československých leteckých jednotiek zasiahli do bojov už počas leteckej bitky o Veľkú Britániu (13.8. – 31. 10.1940). 310. čs. stíhacia peruť začala bojovú činnosť 26.8.1940 vo vzdušnom priestore nad Clactonom. 312. čs. stíhacia peruť, ktorá bola uznaná za bojaschopnú 2.10.1940, chránila vzdušný priestor Liverpoolu. Po skončení leteckej bitky o Veľkú Britániu sa čs. stíhacie perute popri plnení úloh jej protivzdušnej obrany podieľali na sprevádzaní bombardovacích lietadiel uskutočňujúcich

14. Piloti 310. čs. stíhacej perute na letisku v Duxforde

nálety na Nemecko a ním okupované krajiny. Prvé tri posádky 311. čs. bombardovacej perute začali plniť bojové úlohy 10.9.1940 bombardovaním železničnej stanice v Bruseli.

15. Pozemný personál pri príprave lietadla na let

16. Bombardovacie lietadlo Wellington 311. čs. bombardovacej perute

■ **Do začiatku** mája 1942 pôsobili čs. stíhacie perute odlúčené v rámci vyšších britských jednotiek. 3.5.1942 v Exeteri vznikla Československá letecká skupina (wing), súčasťou ktorej sa na začiatku júna, po včlenení 313. čs. stíhacej perute, stali všetky tri čs. letecké stíhacie jednotky. Prvou významnejšou akciou skupiny bola účasť 310. a 312. perute v Diepsskej výsadbkovej operácii 19.8.1942. Od 8.11.1943 bola táto letecká skupina presunutá od vzdušnej obrany Veľkej Británie k britskému taktickému letectvu. V jeho rámci sa čs. stíhacie perute zlúčili do 134. čs. poľného letiska (Airfeldu), zúčastňovali sa na akciách spojených s prípravami na vylodenie, útočili na nepriateľské komunikácie a letiská, sprevádzali bombardovacie lietadlá pri útokoch na nepriateľské vojenské ciele a priemyslové objekty.

17. Generál R. Viest vyznamenáva letcov 312. čs. stíhacej perute **18.** Spitfire 312. čs. stíhacej perute v bojovej pohotovosti

■ **Na plnení** úloh pri leteckom zabezpečovaní vylodenia spojeneckých vojsk v Normandii sa čs. stíhacie perute zúčastňovali od 6. júna do 3. júla 1944. Ich úlohy spočívali predovšetkým v hliadkovaní nad bojiskom a ochrane pozemných a námorných jednotiek pred útokmi nepriateľského letectva. Na začiatku júla 1944 boli vyňaté zo zväzku taktického letectva a opäť zaradené do letectva vzdušnej obrany Veľkej Británie, v rámci ktorého potom zotrvali až do konca vojny. Počas tohto zaradenia sa ale zúčastňovali aj na ofenzívnych akciách. Sprevádzali bombardovacie lietadla počas ich náletov na nepriateľské ciele, od 17. do 26. septembra sa podieľali na leteckej podpore výsadbkovej operácie spojeneckých vojsk v priestore Arnhemu, Nijmegen a Eindhoven a 24.3.1945 chránili spojenecké výsadbkové jednotky v priestore Weselu, východne od Rýna.

19. Liberátor 311. čs. bombardovacej perute roluje na štart.

311. čs. bombardovacia peruť pôsobila až takmer do konca apríla 1942 v podriadenosti bombardovacieho veliteľstva a potom bola preradená k pobrežnému veliteľstvu (Coastal Command). V jeho podriadenosti hliadkovala a napádala nepriateľské lode a ponorky v Biskajskom zálive, Severnom a Baltickom mori i v Atlantickom oceáne. Po skončení bojovej činnosti sa podieľala na preprave politických predstaviteľov, pozemného personálu a leteckého materiálu z Veľkej Británie do Prahy.

20. Technici pri prehliadke stíhacieho lietadla Spitfire

Pred koncom vojny v Európe malo čs. letectvo zorganizované vo Veľkej Británii 1485 príslušníkov. Takmer 15% z nich malo slovenskú národnosť. Do oslobodenej vlasti stíhacie peruť oficiálne prileteli 13.8.1945 a o týždeň neskôršie priletela aj 311. bombardovacia peruť.

ČESKOSLOVENSKÉ VOJSKO V SOVIETSKOM ZVÄZE

1. ČESKOSLOVENSKÝ SAMOSTATNÝ PRÁPOR V ZSSR

■ **Najpočetnejším** československým vojskom, zorganizovaným počas 2. svetovej vojny v zahraničí bolo vojsko, ktoré vzniklo na území Sovietskeho zväzu. Jeho výstavba prebiehala na základe Dohody medzi vládou Sovietskeho zväzu a vládou Československej republiky z 18.7.1941 a Vojenskej dohody medzi hlavným veliteľstvom ZSSR a hlavným veliteľstvom československým z 27.9.1941. Počet jednotiek mal pôvodne závisieť na počte československých občanov nachádzajúcich sa na území ZSSR. To by však neumožnilo výstavbu početnejšieho vojska a preto náčelník Československej vojenskej misie v ZSSR plk. Heliodor Píka už pred koncom novembra 1941 požiadal velenie Červenej armády amnestovať československých občanov z obdobia pred mníchovským diktátom, prepustiť ich z táborov a väzení, vydať povolenie sovietskym občanom „československej národnosti“ na dobrovoľný vstup do československého vojska a oslobodiť zajatcov zo slovenskej

a maďarskej armády „československej národnosti“, ktorí prejavia záujem stať sa príslušníkmi tohto vojska.

1. Prví dobrovoľníci čs. práporu v Buzuluku

2

2. Vojaci 1. čs. samostatného práporu po vystrojení britskými uniformami zo zásob poľského vojska v ZSSR
3. Protitankoví delostrelci 1. čs. samostatného práporu

3

4

■ **Formovanie** prvej čs. jednotky v ZSSR začalo 5.2.1942 príchodom 88 bývalých príslušníkov Českej a slovenskej légie v Poľsku (25 dôstojníkov, 1 rotmajster, 54 poddôstojníkov a 8 vojakov) do ruského Buzuluku. O týždeň neskôr, 12. februára, došlo k oficiálnemu vyhláseniu vzniku 1. pešieho práporu, ktorý bol po dosiahnutí predpísaných počtov 15.7.1942 oficiálne premenovaný na 1. čs. samostatný poľný prápor v ZSSR. 28.10.1942 príslušníci práporu zložili vojenskú prisahu, 27.1.1943 prápor prevzal bojovú zástavu a 30.1.1943 začal presun na front. V tom čase bolo v jeho súčastiach zaradených celkom 969 osôb (z toho 506 českej národnosti – približne polovicu z nich tvorili občania Sovietskeho zväzu, 78 malo slovenskú, 256 rusínsku, 105 židovskú a zvyšok inú národnosť).

Napriek tomu, že československý branný zákon službu žien vo vojsku neumožňoval, v súčastiach práporu ich bolo zaradených 38. Stalo sa tak na základe rozhodnutia veliteľa práporu pplk. Ludvíka Svobodu vyhovieť žiadostiam žien o povolenie dobrovoľného vstupu do vojska. Jednou z prvých vojačiek práporu sa stala rodáčka zo Žiliny Matylda Braunová, ktorá vstúpila do jednotky v Buzuluku už 17.2.1942. Služba žien vo vojsku bola dodatočne legalizovaná dekrétom prezidenta republiky Edvarda Beneša z mája 1944.

5

4. Výcvik vojakov 1. čs. samostatného práporu v ZSSR
5. Matylda Braunová v redakcii novín Naše vojsko v ZSSR

6

7

6. Na cvičení jednotiek 1. čs. samostatného práporu v Buzuluku. Zľava npor. O. Jaroš, npor. B. Lomský, npor. J. Dočkal a kpt. L. Bedřich.
7. Veliteľ práporu pplk. L. Svoboda víta v Buzuluku ministra národnej obrany gen. S. Ingra (30.6.1942)

■ **Po odchode** práporu na front 1.2.1943 v Buzuluku vznikol 1. čs. záložný pluk a popri ňom v tejto posádke pôsobila aj náhradná rota. Dobrovoľníci, ktorí k nim prichádzali počas nasledujúcich týždňov, pochádzali najmä z radov Rusínov, prepustených zo sovietskych pracovných táborov. Do 8. apríla narástol počet vojakov záložného pluku na 1438. Medzi nimi bolo 1363 Rusínov a zakarpatských Ukrajinco, 56 Čechov, 6 Slovákov a zvyšok tvorili vojaci iných národností. K rovnakému dňu bolo v náhradnej rote 139 Čechov, 19 Slovákov a 39 vojakov iných národností.

8

8. Pred odchodom železničného transportu z Buzuluku

9

9. Účastníčka bojov pri Sokolove ostreľovačka M. Ljalková

■ **1. čs. samostatný** prápor bol na začiatku druhej polovice februára 1943 začlenený do vojsk Voronežského frontu a 27. februára podriadený veliteľovi charkovskej posádky. V noci z 2. na 3. marca dostal rozkaz presunúť sa južne od Charkova do priestoru Timčenkova, Mirgorodu a Artuchovky. Zaradením do zostavy vojsk brániacich prístupy k Charkovu z juhu sa stal prvou zahraničnou jednotkou, ktorá vstúpila do bojov na východnom fronte po boku Červenej armády. Obranu zaujal v pásme od západného okraja Mirgorodu po východný okraj Artuchovky, s ťažiskom v Sokolove (za južným brehom rieky Mže), ktoré sa 8. marca stalo objektom útoku nemeckých jednotiek. Po zaujatí obrany bol prápor posilnený 10 tankami 179. tankovej brigády, delostreleckým oddielom 76 mm, gardovým raketometným oddielom, ženijnou rotou a dvoma batériami protitankových kanónov.

Sokolovo bránila zosilnená 1. rota npor. Otakara Jaroša, ktorá bola po ťažkých bojoch prinútená vo večerných hodinách toho dňa ustúpiť za riekou Mžu. V nasledujúcich dňoch jednotky práporu udržali svoje obranné postavenia a opustili ich až 13. marca po doručení rozkazu veliteľa 62. gardovej streleckej divízie k odchodu smerom na Voločansk. Následne sa prápor presunul do Zacharovky, kde 25. marca prešiel do zálohy Voronežského frontu a po ďalšom presune sa 31. marca sústredil vo Veseloje.

10. Slávnostný nástup. 1. čs. samostatného práporu v ZSSR po bojoch pri Sokolove. (Veseloje, apríl 1943)

11. Plk. L. Svoboda (uprostred) s npor. O. Rytířom (vľavo) a ppor. K. Hübnerom (vpravo) po sústreďení práporu vo Veseloje

1. ČESKOSLOVENSKÁ SAMOSTATNÁ BRIGÁDA V ZSSR

1. Npor. Pavol Marcelý

■ **29.4.1943** sa v Moskve na zasadaní československo-sovietskej vojenskej komisie rozhodlo o výstavbe 1. československej samostatnej brigády v ZSSR. V tom čase sa v Buzuluku nachádzal 1. čs. záložný pluk (vznikol 1.2.1943) a spolu s ním aj náhradná rota. Vytvorenie záložného pluku umožnilo rozhodnutie Štátneho výboru obrany ZSSR z 20.11.1942 oslobodiť uväznených a internovaných „Karpatorusov, Ukrajincov a Slovákov“, ktorí „narušili“ sovietske hranice

s Maďarskom a pred marcom 1939 boli občanmi Československa.

Po rozhodnutí o výstavbe brigády záložný pluk opustil Buzuluk a presunul sa do Novochooperska, miesta jej organizovania a výcviku. O deň skôr (9. mája) ako záložný pluk dorazil do Novochooperska 1. čs. samostatný prápor. 5. júla sa k nim pod vedením npor. Pavla Marcelého pridala skupina 200 Slovákov, ktorí v predhorí Kaukazu zbehli z Rýchlej divízie k Červenej armáde, alebo dobrovoľne prešli do jej zajatia. Ďalšia skupina Slovákov došla do Novochooperska po odchode brigády na front. Boli v nej napríklad aj dôstojníci npor. Imrich Lysák a por. Michal Petro z 1. čs. partizánskeho oddielu stotníka (kpt.) Jána Nálepku, ktorý v partizánskom zväzku gen. A. N. Saburova vznikol 18.5.1943.

2. Zľava por. Michal Petro, npor. Imrich Lysák, voj. Peter Benkovič po príchode k bieloruským partizánom 15. 5. 1943

3. Z výcviku jednotiek 1. čs. samostatnej brigády v Novochopersku

4. Slávnostné odovzdávanie zástavy 1. čs. samostatnej brigády v Novochopersku 12.9.1943

5. Tank T-34 Jánošík tankového práporu 1. čs. samostatnej brigády v ZSSR

6. Veliteľ 2. práporu 1. čs. samostatnej brigády kpt. Otakar Záhora v rozhovore so samopalníkmi

■ **Postupný** presun jednotiek brigády na front začal 30.9.1943. V tom čase bolo v jej súčasťiach celkom 3517 osôb (vrátane 169 príslušníkov Červenej armády a 82 žien). Z toho bolo 563 Čechov (16%), 343 Slovákov (9,75%), 2210 Rusínov a zakarpatských Ukrajincov (62,83%) a 401 vojakov iných národností. Počas presunu na front jednotky brigády prekonalí vzdialenosť 950 km. Z toho 800 km na železničných transportoch, ktoré smerovali cez Voronež, Kursk, Bachmač k Prylukám. Po ďalšom presune sa brigáda v noci z 22. na 23. októbra prepravila cez Dneper na predmostie pri Ljuteži (severne od Kyjeva). Tu vošla do zostavy vojsk 38. armády, ktoré 3. novembra začali útok v rámci Kyjevskej útočnej operácie. V noci z 3. na 4. novembra sa jej jednotky sústredili v priestore západne od Vyšhorodu (severne od Kyjeva) a 5. novembra zaútočili na postavenia nemeckých jednotiek brániacich Kyjev v priestore západne od jeho predmestia Priorka.

7. Ženská obsluha 37 mm protiletadlového kanóna pri výcviku v Novochopersku

■ **V priebehu** oslobodzovania Kyjeva 1. čs. samostatná brigáda útočila na pravom krídle 51. streleckého zboru smerom na predmestie Syrec, odtiaľ cez mesto na juhovýchod k hlavnej železničnej stanici, k predmestiu Solomenka a brehu Dnepra južne od mesta, ktorý dosiahla ráno 6. novembra. Po oslobodení Kyjeva (6. 11. 1943) nasledovalo zasadenie jej jednotiek do bojov pri Vasilkove, Čerňachove, Fastove, Rude, Beloj Cerkvi, Žaškove a Ostrožanoch.

8. Zľava Antonín Sochor, Josef Buršík a Richard Tesařík, vyznamenaní za hrdinstvo v boji pri oslobodzovaní Kyjeva Československým vojnovým krížom 1939, udelením titulu Hrdina ZSSR a Zlatej hviezdy Hrdinu ZSSR 9. Príslušníčky 1. čs. samostatnej brigády vyznamenané po bojoch na pravobrežnej Ukrajine

10. Samopalníci 1. čs. samostatnej brigády v ZSSR. Zľava voj. Michal Kostan a slob. Pavel Derbal 11. Veliteľ 1. čs. samostatnej brigády gen. L. Svoboda počas kontroly výcviku jednotiek v priestore Černovic (jún 1944)

■ Na začiatku februára 1944 veliteľ brigády gen. L. Svoboda požiadal veliteľa 1. ukrajinského frontu o jej presun na oslobodené územie Volyňskej oblasti, kde žila početná česká menšina. O mesiac neskoršie (7.3.1944) došlo k stiahnutiu brigády z obrany v priestore Oratov – Juškivcy a pred koncom prvej polovice marca sa presunula do priestoru Rovna. O niekoľko dní neskoršie tu začalo jej doplňovanie dobrovoľníkmi z radov volyňských Čechov. Do 26. apríla narástol počet príslušníkov brigády na 6917.

12. Presun jednotky 1. čs. samostatnej brigády v ZSSR s bojovou zástavou v priestore Černovic (júl 1944). Vpredu npor. Juraj Repčín, zástavu nesie Oswald Šafařík

Na začiatku apríla sa 1. čs. samostatná brigáda premiestnila do priestoru severne od Lucka a zaujala obranu na čiare západný okraj lesa severne od mesta Kiverce, Nebužka, Vyškuv. Posledné zasadenie časti jednotiek brigády do bojov na západnej Ukrajine sa odohralo 14. apríla, kedy jej delostrelecký a mìnometný oddiel podporovali útok sovietskych vojsk na mesto Torčin.

25.4.1944 začal presun jednotiek brigády do priestoru Černovic a Sadagury, v ktorom od začiatku mája prebiehala organizačná výstavba 1. čs. armádneho zboru v ZSSR.

1. ČESKOSLOVENSKÝ ARMÁDNY ZBOR V ZSSR

■ Počas návštevy Moskvy v decembri 1943 prezident Edvard Beneš požiadal sovietske vedenie o povolenie rozšíriť výstavbu čs. vojska a predniesol návrhy na jeho zloženie. V súlade s tým J. V. Stalin 30. decembra podpísal rozhodnutie Štátneho výboru obrany o ďalšej výstavbe čs. vojenských jednotiek na území ZSSR. Nariadovalo sa ním vyhovieť československej žiadosti, aby popri už existujúcej 1. čs. samostatnej brigáde a náhradnej rote došlo k výstavbe paradesantnej brigády, samostatného tankového práporu, stíhacej leteckej perute a náhradného pešieho práporu. Na ich sformovanie sa mali využiť príslušníci existujúcej čs. náhradnej jednotky a zajatci zo slovenskej,

1. Veliteľ Pluku slovenských dobrovoľníkov v ZSSR pplk. Viliam Lichner (na fotografii v uniforme majora slovenskej armády) 2. Zástupca veliteľa Pluku slovenských dobrovoľníkov v ZSSR stotník (kpt.) Viliam Pavlovič

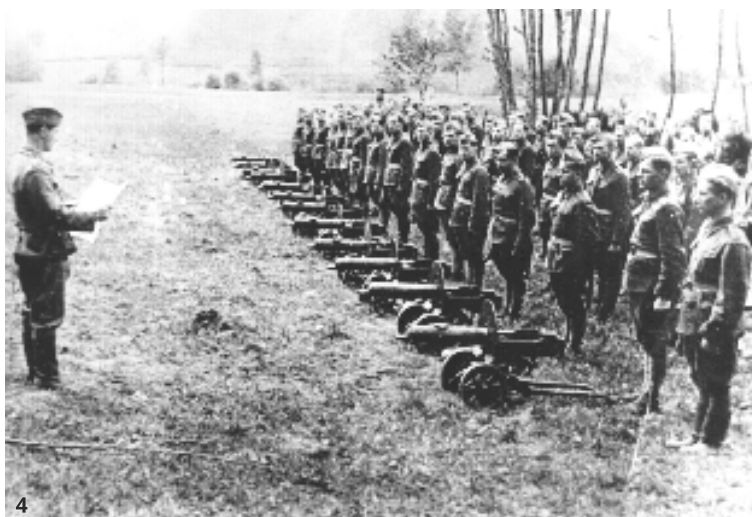

3

maďarskej, talianskej a rumunskej armády „česko-slovenských národností a občianstva“. Priaznivé podmienky na rýchlu realizáciu výstavby nových jednotiek vytvárala skutočnosť, že na konci roka 1943 bol k dispozícii značný počet zajatcov pochádzajúcich z jednotiek slovenskej 1. pešej divízie, ktorí sa na konci októbra a počas prvých dní novembra 1943 v priestore západne Melitopoľa dostali do zajatia Červenej armády. Po sústredení v Timoševe bol z nich 9.11.1943 zorganizovaný Pluk slovenských dobrovoľníkov pod velením pplk. Viliama Lichnera.

3. Z výcviku vojakov 2. čs. samostatnej paradesantnej brigády v Jefremove

■ V druhej polovici novembra 1943 sa Pluk slovenských dobrovoľníkov presunul do tábora v Usmaň a do konca roka počet jeho príslušníkov narástol na 2 146. Po žiadostiach o odoslanie k československému vojsku v ZSSR pluk 8.1.1944 opustil Usmaň a na druhý deň došiel do Jefremova, kde sa jeho príslušníci stali personálnym základom výstavby 2. čs. paradesantnej brigády. Ich vstupom do čs. vojska v ZSSR sa zásadným spôsobom zmenil podiel Slovákov v ňom. V polovici februára 1944 počtom 3027 osôb predstavovali jeho najpočetnejšiu národnostnú skupinu. Druhú najpočetnejšiu skupinu tvorili Rusíni („Podkarpatorusi“) – 2524 osôb, 932 osôb sa hlásilo k českej a ostatní k inej národnosti.

4

5

6

4. Guľometníci 3. čs. samostatnej brigády v ZSSR 5. Gen. Jan Kratochvíl, veliteľ 1. čs. armádneho zboru v ZSSR do 9.9.1944 6. Gen. Ludvík Svoboda, veliteľ 1. čs. armádneho zboru v ZSSR od 9.9.1944 do 3.4.1945, od 4.4.1945 minister národnej obrany

7

■ Intenzívna výstavba nových súčastí československého vojska v ZSSR začala po oslobodení Volyňskej oblasti a vydaní memoranda Generálneho štábu Červenej armády o výstavbe 1. čs. armádneho zboru z 10. apríla 1944. Na začiatku mája 1944 bol za veliteľa zboru ustanovený gen. Jan Kratochvíl, ktorému v tom čase podliehali: 1. čs. samostatná brigáda, 2. čs. paradesantná brigáda, 128. čs. stíhacia letecká peruť a náhradný pluk. V druhej polovici mája sa tankový prápor 1. čs. samostatnej brigády zlúčil s tankovým práporom zboru do 1. čs. tankového pluku, na začiatku júna 1944 vznikol zborový spojovací a zborový ženijný prápor, zborový zbrojný park, 128. čs. stíhacia letecká peruť sa preformovala na 1. čs. stíhací letecký pluk a vznikla 3. čs. samostatná brigáda. Pred koncom júla z tankového pluku vznikla 1. čs. tanková brigáda a v rovnakom čase bol vytvorený delostrelecký pluk 5 (zborový).

7. Gen. Jaroslav Vedral Sázavský, od 21.9.1944 veliteľ 1. čs. samostatnej brigády v ZSSR. Zahynul na Dukle 6.10.1944

8

9

10

8. Gen. Bohumil Boček, veliteľ 1. čs. samostatnej brigády v ZSSR od 8.10. do 28.12. 1944

9. Gen. Jan Satorie, od 12.1. do 3.4.1945 veliteľ 1. čs. samostatnej brigády v ZSSR

10. Gen. Oldřich Španiel, od 16.4.1945 veliteľ 1. čs. samostatnej brigády v ZSSR

11

■ **V súvislosti** s priblížením sa vojsk Červenej armády k predmníchovským československým hraniciam veliteľ zboru gen. Kratochvíl 27.7.1944 požiadal veliteľa 1. ukrajinského frontu o zasadenie zboru do bojov pri prekračovaní hraníc ČSR. A to aj napriek tomu, že ešte nebolo dokončené formovanie 3. čs. samostatnej brigády, 1. čs. samostatnej tankovej brigády, zborového delostreleckého pluku a ďalších jednotiek. Volbu času a priestoru zasadenia zboru do bojov na fronte rozhodujúcim spôsobom ovplyvnil vznik Slovenského národného povstania a rozhodnutie sovietskeho velenia na pomoc povstalcov uskutočniť Karpatsko-dukliansku operáciu. 1. čs. armádny zbor sa jej mal zúčastniť v zostave 38. armády 1. ukrajinského frontu. Pred začiatkom tejto operácie mal dve pešie brigády, paradesantnú brigádu, tankovú brigádu, zborový delostrelecký pluk, stíhací letecký pluk, ženijný a spojovací prápor, náhradný pluk, tylové a ďalšie jednotky. V jeho súčasťach bolo v tom čase evidovaných celkom 16 451 osôb. Z toho bolo 7852 Čechov (6927 z nich boli volyňskí Česi), 3326 Slovákov, 4030 Rusínov a zakarpatských Ukrajincov a zvyšok jeho príslušníkov sa hlásil k inej národnosti.

12

11. Gen. Karel Klapálek, od 19.9.1944 veliteľ 3. čs. samostatnej brigády v ZSSR, od 3.4.1945 veliteľ 1. čs. armádneho zboru **12.** Pplk. Jaroslav Selner, veliteľ 3. čs. samostatnej brigády v ZSSR od 23.2.1945

13. Plk. Vladimír Příklad, veliteľ 2. čs. paradesantnej brigády v ZSSR

14. Mjr. Vladimír Janko, veliteľ 1. čs. tankovej brigády v ZSSR

13

14

■ **Na začiatku** februára 1945 Slovenská národná rada na oslobodenom území východného Slovenska vyhlásila mobilizáciu, ktorá sa postupne rozširovala aj na ďalšie oslobodené oblasti. To umožnilo nielen nahradiť ľudské straty zboru utrpené v predošlých bojoch, ale aj sformovať jeho nové súčasťi – v januári 1945 vznikla 1. čs. zmiešaná letecká divízia, vo februári sa sformovala 4. čs. samostatná brigáda, vznikol stavebný cestný prápor a prápor lyžiarov. Na začiatku mája 1945 sa už zbor skladal zo 4 peších brigád, tankovej brigády, zborového delostreleckého pluku, zmiešanej leteckej divízie, spojovacieho, ženijného a stavebného cestného práporu, náhradného pluku, výcvikových stredísk, rôznych tylových a ďalších jednotiek a zariadení.

15. Veliteľ 1. čs. stíhacieho leteckého pluku v ZSSR mjr. František Fajtl

15

16

17

18

16. Plk. Ludvík Budín, veliteľ 1. čs. zmiešanej leteckej divízie v ZSSR

17. Plk. Pavol Kuna, veliteľ 4. čs. samostatnej brigády od 10.2. do 3.4.1945. Na fotografii v uniforme plukovníka slovenskej armády

18. Plk. Mikuláš Markus, veliteľ 4. čs. samostatnej brigády od 4.4.1945

■ **Nábor** dobrovoľníkov po prekročení hraníc Slovenska a od začiatku februára 1945 prebiehajúca mobilizácia umožnili, že do začiatku druhej polovice mája 1945 do bojových útvarov, výcvikových jednotiek, škôl, tylových jednotiek a zariadení nastúpilo 74 148 osôb. Z toho bolo 67 799 Slovákov (91,43 %), 5349 Rusínov a zakarpatských Ukrajincov (7,22 %), 1000 Čechov (1,35 %). Celkový počet osôb zaevidovaných v československom vojsku vytvorenom v Sovietskom zväze od jeho vzniku do 18. 5. 1945 tým narástol na 97 299. Z hľadiska národnostného zloženia to bolo 72 400 Slovákov, 12 449 Rusínov a zakarpatských Ukrajincov, 8780 volyňských Čechov (občania Sovietskeho zväzu) a 3670 Čechov.

2. ČESKOSLOVENSKÁ SAMOSTATNÁ PARADESANTNÁ BRIGÁDA V ZSSR

■ **2. čs. samostatná** paradesantná brigáda sa výnimočným spôsobom zapísala do histórie československých vojenských jednotiek sformovaných počas 2. svetovej vojny v zahraničí. Podieľala sa na oslobodzovaní územia Poľska, bojovala na frontoch Slovenského národného povstania a po jeho vojenskej porážke bojovala v slovenských horách ako partizánsky zväzok. Jej organizovanie začalo príchodom príslušníkov Pluku slovenských dobrovoľníkov z Usmane do Jefremova 9.1.1944. Potvrdzoval to brigádny rozkaz č. 1 vydaný 19.1.1944, v ktorom sa okrem iného uvádzalo, že brigáda je svojim charakterom vyššou paradesantnou jednotkou, ale po doplnení musí byť schopná plniť aj úlohy pozemnej vyššej jednotky. V polovici februára 1944 mala 2856 príslušníkov, pričom 92,6 % z nich sa hlásilo k slovenskej národnosti, 3,1 % k českej, 2,7 % k rusínskej a 1,6 % k inej národnosti. Percentuálny podiel Slovákov na celkových počtoch brigády sa príchodom volyňských Čechov, Rusínov a zakarpatských Ukrajincov, ale aj odvelením časti Slovákov do iných jednotiek zboru a partizánskych kurzov, postupne znižoval. 7. júla bolo v súčasnostiach brigády celkom 2784 osôb, 70% z nich malo slovenskú národnosť, 15 % rusínsku a ukrajinskú národnosť, 14 % českú a 1 % inú národnosť.

1. Súčasťou výsadkárskeho výcviku v Jefremove boli zoskoky z balónov
2. Náročný výsadkárske výcvik absolvovali aj príslušníčky paradesantnej brigády

3

3. Príslušníci 2. čs. paradesantnej brigády na slávnostnej prehliadke v Jefremove (apríl 1944)

4

4. Delostrelci 2. čs. paradesantnej brigády so 45 mm protitankovými kanónmi na slávnostnej prehliadke v Jefremove (apríl 1944)

5. Vojaci roty obrnených automobilov BA-64 zmiešaného priezvedného oddielu paradesantnej brigády počas presunu z Jefremova do Proskurova

6. Príprava 76 mm kanónov delostreleckého oddielu paradesantnej brigády k nakladaniu do lietadiel na letisku Iwonicz

■ **Pravidelný** výsadkářský výcvik príslušníkov brigády začal už 23.1.1944 kurzom pre inštruktorov a ukladačov padákov. O jeho intenzite svedčí, že do 15. apríla bolo vykonaných 13 559 zoskokov, z toho 7675 z balónov a 5884 z lietadiel. Každý príslušník brigády tak v priemere vykonal tri zoskoky z balóna a dva z lietadla. 17. apríla bol brigáde udelený názov 2. čs. samostatná paradesantná brigáda v ZSSR a 23. apríla jej bola odovzdaná bojová zástava. O týždeň neskoršie, v súvislosti s výstavbou 1. čs. armádneho zboru v ZSSR, začal postupný presun jednotiek brigády do Proskurova, kde pokračovali vo výcviku až do začiatku septembra 1944. Príležitosť zasadiť ich do bojovej činnosti vznikla po rozhodnutí sovietskeho velenia poskytnúť vojenskú pomoc SNP uskutočnením útočnej operácie na krosniansko-duklianskom smere.

5

6

■ **V dňoch** od 5. do 8. septembra sa jednotky paradesantnej brigády presunuli do poľského Przemysłu a od 12. do 19. septembra sa v rámci Karpatsko-duklianskej operácie zúčastnili v zostave vojsk 67. streleckého zboru bojov v priestore poľských obcí Besko, Zarszyn, Nowosielce, Jendruszkowce, Nowotaniec, Pulawy. Po stiahnutí z frontu a sústredení v poľskom Krościenku sa 26. septembra začal ich letecký presun na povstalecké územie. V jeho priebehu sovietske letectvo do 24. októbra na Slovensko dopravilo 1 928 príslušníkov brigády a 303,6 ton jej materiálu. Postupne prichádzajúce jednotky brigády boli od 8. októbra zasadzované do bojov na najviac ohrozených úsekoch povstaleckého frontu. 10. októbra dobyli Jalnú a 12. októbra Hronskú Dúbravu, 16. októbra sa zúčastnili útoku na Močiar, 21. októbra bojovali pri Detve a Dobrej Nive, pri Brezne, Podbrezovej a Čiernom Balogu, 25. októbra v priestore Badín - Vlkanová, 26. októbra pri Šalkovej a v skorých ranných hodinách 27. októbra ako posledné z vojsk 1. čs. armády na Slovensku organizovane ustúpili z obranných pozícií v okolí Banskej Bystrice.

7. Nakladanie ťažkého guľometu Maxim do lietadla Li-2 **8.** Vojaci delostreleckého oddielu paradesantnej brigády prisunujú 76 mm plukovný kanón k lietadlu Li-2 pred odletom na povstalecké územie **9.** Veliteľ 2. čs. paradesantnej brigády plk. V. Příkryl (prvý zľava) a veliteľ 1. čs. stíhacieho leteckého pluku špkt. F. Fajtl (druhý zľava) na povstaleckom letisku Tri Duby **10.** Veliteľ 2. čs. paradesantnej brigády plk. V. Příkryl (druhý zľava) s dôstojníkmi brigády na povstaleckom fronte

■ Na konci októbra 1944 sa brigáda sústredila na Skalke pod Prašivou, kde jej velenie rozhodlo o prechode do hôr. Ako 2. čs. paradesantná partizánska brigáda potom pokračovala v bojoch s nemeckými okupačnými jednotkami až do prechodu zvyšku jej jednotiek cez front na oslobodené územie. Ako prvý 12. februára 1945 prešiel cez front II. prápor, o dva dni neskôr III. prápor a 19. februára prešiel cez front I. prápor spolu s veliteľstvom brigády. Po sústreďení v Kežmarku bola paradesantná brigáda na konci februára reorganizovaná na pešiu brigádu, s rovnakým zložením aké mali pešie brigády 1. čs. armádneho zboru. Názov 2. čs. samostatná paradesantná brigáda jej bol však ponechaný. Po doplnení zmobilizovanými vojakmi bolo 5. mája v jej jednotkách celkom 4896 osôb. Do bojov na fronte už nezasiahli.

11

12

11. Plk. V. Přikryl (druhý sprava) s príslušníkmi brigády po odchode do hôr 12. Presun vojakov paradesantnej brigády po prechode cez Chabenec

ČESKOSLOVENSKÉ LETECKÉ JEDNOTKY V ZSSR

■ Na začiatku októbra 1943 náčelník Československej vojenskej misie v ZSSR plk. H. Píka oficiálne požiadal sovietske velenie o povolenie výstavby československej leteckej jednotky. V tom čase však v československom vojsku v Sovietskom zväze neboli žiadni letci, ktorí by mohli tvoriť jej personálny základ. Stalo sa tak v dôsledku toho, že 109 československých letcov, ktorí sa po vzniku 2. svetovej vojny dostali na územie Sovietskeho zväzu, bolo v období od marca 1940 do júna 1941 odoslaných do Francúzska a Veľkej Británie.

Podmienkou vzniku leteckej jednotky sa tak stalo premiestnenie potrebných letcov z Veľkej Británie, ktorí však predtým museli byť uvoľnení z Britského kráľovského letectva. 31.1.1944, po predchádzajúcej žiadosti čs. vlády, bola zo zväzku RAF prepustená skupina 21 letcov (vrátane jedného dôstojníka pozemnej služby), ktorí v priebehu prvej polovice apríla 1944 pricestovali do Moskvy.

To umožnilo, aby 3.5.1944 na letisku v Ivanove (severovýchodne od Moskvy) oficiálne vznikla 128. čs. samostatná stíhacia peruť s 22 stíhacími lietadlami La-5 FN. Jej veliteľom sa stal škpt. František Fajtl. V polovici mája prišli k peruti slovenskí letci Anton Matúšek a Ľudovít Dobrovodský, ktorí 9.9.1943 od slovenskej stíhacej letky 13 preleteli k Červenej armáde, v druhej polovici decembra 1943 vstúpili do čs. vojska v ZSSR a od 1.3. do 15.5.1944 absolvovali preškoľovací kurz na stíhacie lietadlá La-5. Počet príslušníkov perute tak narástol na 23.

1

1. Stíhacie lietadlo Lavočkin La-5 FN 1. čs. stíhacieho leteckého pluku v ZSSR

2. Generál Jan Kratochvíl medzi letcami 1. čs. stíhacieho leteckého pluku v ZSSR na letisku v Proskurove **3.** Príslušníci povstaleckého letectva pri lietadle npor. Františka Cháberu po jeho prílete na letisko Tri Duby 15.9.1944 **4.** Príslušníci 1. čs. stíhacieho leteckého pluku v ZSSR vzdávajú poctu československej zástave po prílete na letisko Zolná 17.9.1944

■ **18.5.1944** peruť preletela na letisko Kubinka (juhozápadne od Moskvy), kde bola dňom 15.6.1944 reorganizovaná na 1. čs. samostatný stíhací letecký pluk. Na začiatku poslednej dekády júla sa pluk presunul na letisko v Proskurove (dnes Chmeľnickij) a 7. septembra sa začal presunovať na letisko Stubno, nachádzajúce sa severovýchodne od poľského Przemysłu. V tom čase mal vrátane pozemného personálu 123 príslušníkov.

5. Maskovanie lietadla La-5 FN ppor. Ladislava Valouška na letisku Zolná

■ **6.9.1944** náčelník Československej vojenskej misie v ZSSR gen. Heliodor Píka poslal sovietskemu veleniu žiadosť o odoslanie pluku na povstalecké územie. 14. septembra veliteľ sovietskej 2. leteckej armády nariadil škpt. Fajtlovi odletieť na Tri Duby a zistiť podmienky pre činnosť pluku na povstaleckom území. V podvečer nasledujúceho dňa na Troch Duboch pristáli na letisku Tri Duby štyri lietadlá veliteľského roja (škpt. F. Fajtl, npor. J. Stehlík, škpt. J. Klán a npor. F. Chábera). Po vykonaní rekognoskácie poľného letiska Zolná sa 16. septembra vrátili k pluku a mjr. Fajtl veliteľovi 2. let. armády odporučil prelet pluku na Slovensko. 21 stíhacích lietadiel pluku pristálo na letisku Zolná 17.9. 1944. V noci zo 17. na 18. septembra bol sovietskymi lietadlami na Tri Duby dopravený pozemný personál pluku.

6

7

8

6. Výpomoc miestneho obyvateľstva pozemnému personálu 1. čs. stíhacieho leteckého pluku 7. Strážny s mechanikom pri lietadle La-5 FN
8. Doplňovanie pohonných hmôt na La-5 FN npor. F. Cháberu

9

10

■ **Bojová** činnosť 1. čs. stíhacieho leteckého pluku na povstaleckom území začala 18. septembra prepadom letiska v Piešťanoch, na ktorom sa nachádzali tri desiatky nemeckých lietadiel rôznych typov. Počas nasledujúcich dní jeho pôsobenia pri obrane povstaleckého územia vykonával strmhlavé bombardovanie a ostreľovanie pozemných cieľov, vzlety na poplach a stíhanie nepriateľských lietadiel, hliadkovanie, ochranu vlastných pozemných jednotiek a súčinnosť s nimi. Približovanie sa okupačných vojsk k Zvolenu a Banskej Bystrici prinútilo veliteľstvo 1. československej armády na Slovensku 25. októbra vydať pluku rozkaz na odlet zo Slovenska. Z jeho 11 letuschopných lietadiel 10 preletelo cez front na územie oslobodené sovietskymi vojskami, jedno núdzovo pristálo na území východného Slovenska obsadenom nemeckými vojskami a jeho pilot A. Matúšek prešiel k partizánom.

9. Pozemný personál 1. čs. stíhacieho leteckého pluku počas údržby lietadla na letisku Zolná 10. Lietadlá 1. čs. stíhacieho leteckého pluku v hangári letiska Tri Duby (október 1944)

11

■ **Úspešná bojová činnosť 1. čs. stíhacieho leteckého pluku ZSSR** v tyle nepriateľa bola rozhodnutím z 28.10.1944 ocenená udelením čestného názvu „Zvolenský“. Po doplnení a reorganizácii sa pluk stal súčasťou 1. čs. zmiešanej leteckej divízie v ZSSR, ktorá vznikla 15.1.1945. Personálne základy jej sformovania sa vytvorili v polovici októbra 1944 zriadením Výcvikového strediska zo skupiny 76 letcov slovenských vzdušných zbraní, ktorí 31.8.1944 pod velením mjr. Júliusa Trnku odleteli z Nižného Sebeša k 1. ukrajinskému frontu a skupiny 222 príslušníkov letectva dopravených v prvej polovici októbra 1944 z povstaleckého územia do Sovietskeho zväzu. Neskoršie k nim pribudli absolventi sovietskych leteckých škôl, predtým pôsobiaci v pozemných jednotkách 1. čs. armádneho zboru. Na konci októbra 1944 sa Výcvikové stredisko v Przemysle zmenilo na Československú leteckú skupinu pod velením pplk. Ludvíka Budína, ktorému podliehal aj 1. čs. stíhací letecký pluk sústredený na letisku v Przeworsku.

12

13

11. Nástup 1. čs. stíhacieho leteckého pluku na letisku v poľskom Przeworsku **12.** Letci 2. čs. stíhacieho pluku na letisku Belica pri Krakove. Zľava rtm. M. Jánoš, kpt. T. Obuch, rtm. J. Gajdoš, rotný O. Bunta, ppor. S. Hlučka, rotný K. Čunderlík **13.** Dôstojníci 3. čs. bitevného leteckého pluku. Zľava kpt. B. Kubica, škpt. A. Navrátil, por. Solovjev, veliteľ pluku mjr. M. Guljanič, škpt. J. Nižňanský a kpt. K. Klus

■ **1. čs. zmiešaná** letecká divízia mala tri letecké pluky (1. a 2. stíhací, 3. bitevný). Za jej veliteľa bol určený pplk. L. Budín, veliteľom 1. čs. stíhacieho leteckého pluku zostal mjr. F. Fajtl, veliteľom 2. čs. stíhacieho leteckého pluku sa stal mjr. Ivan Haluzický a veliteľom 3. čs. bitevného leteckého pluku mjr. Mikuláš Guljanič. V poslednej dekáde februára 1945 sa divízia sústredila na letisku v Ivoniczi, kde pokračovala vo výcviku, ktorý bol na začiatku apríla v 1. čs. stíhacom a 3. čs. bitevnom pluku prakticky dokončený a tieto pluky dostali rozkaz presunúť sa na letisko v Porembe. 2. čs. stíhací pluk pokračoval vo výcviku na letisku v Balici. 14.4.1945 bol 1. stíhací a 3. bitevný pluk zasadený do bojov v Ostravskej operácii, počas ktorých vykonávali súčinnosť s pozemnými vojskami pri ich podpore a ochrane, útočili na živú silu a bojovú techniku nepriateľa, ničili železničné a iné dopravné objekty a komunikácie, uskutočňovali taktický prieskum.

14. Lietadlá 1. čs. zmiešanej divízie v ZSSR na poľnom letisku v poľskej Porembe 26.4.1945
15. Minister národnej obrany gen. L. Svoboda s veliteľmi 1. čs. zmiešanej leteckej divízie na letisku v Porembe. Zľava plk. Budín, gen. L. Svoboda. Sprava mjr. M. Guljanič, mjr. I. Haluzický, mjr. F. Fajtl, pplk. F. Rypl, M. Lisický. **16.** Veliteľ 1. čs. zmiešanej leteckej divízie s bojovou zástavou, ktorú slávnostne prevzal na letisku v Porembe od ministra národnej obrany gen. L. Svobodu 26.4.1945

17. Lietadlá 1. čs. zmiešanej divízie na letisku v Letňanoch 1.6.1945 **18.** Prezident E. Beneš s veliteľmi 1. čs. zmiešanej leteckej divízie na jej prehliadke v Prahe 1.6.1945

■ **Bojová činnosť** 1. čs. zmiešanej leteckej divízie pri oslobodzovaní Československa skončila v závere Pražskej operácie 9.5.1945. V nasledujúcom dni sa presunula na letisko v Albrechtíčkách, kde vykonala prípravy na presun do Prahy. V tom čase bolo v jej súčastiach zaradených celkom 986 osôb. 52,5 % z nich malo slovenskú, 5,9 % českú, 29,3 % ruskú, 11,2 % rusínsku a ukrajinskú a 1,1 % inú národnosť. Pred prehliadkou divízie, ktorá sa uskutočnila v Prahe 1.6.1945, na letisko Letňany priletelo celkom 119 lietadiel, z toho bolo 38 lietadiel 1. čs. stíhacieho leteckého pluku (22 La-5FN, 13 La-7, 2 ULa-5 a 1 Po-2), 49 lietadiel 2. čs. stíhacieho leteckého pluku (4 La-5FN, 41 La-7, 2 ULa-5, 1 Po-2 a 1 W-34) a 27 lietadiel 3. čs. bitevného leteckého pluku (24 Il-2, 2 Uil-2, 1 Po-2).

1.ČESKOSLOVENSKÝ ARMÁDNY ZBOR V BOJOCH ZA OSLOBODENIE ČESKOSLOVENSKA

■ **Bojová** činnosť 1. čs. armádneho zboru spojená s oslobodzovaním územia Československej republiky začala 9.9.1944, t. zn. dňom vstupu jednotiek zboru do bojov v Karpatsko-duklianskej operácii a trvala 246 dní. Počas tejto doby sa príslušníci zboru zúčastnili bojov v Karpatsko-duklianskej (8.9. - 28.10.1944), Východoslovenskej (20.11. - 31.12.1944), Západokarpatskej (12.1. - 18.2.1945), Ostravskej (10.3. - 5.5.1945) a Pražskej operácii (6.5. - 11.5.1945). Od prechodu cez Dukliansky priesmyk do konca vojny prelomili dovedna 14 vopred pripravených obranných postavení nepriateľských vojsk a oslobodili vyše 450 dedín a miest.

1. Samopalníci 1. čs. samostatnej tankovej brigády v ZSSR 2. Mínometníci 1. čs. armádneho zboru v ZSSR počas výcviku 3. Delostrelci 1. čs. armádneho zboru v palebnom postavení

■ **Do bojov** v Karpatsko-duklianskej operácii bol zbor zasadený v zostave vojsk 38. armády 1. ukrajinského frontu s úlohou útočiť na hlavnom smere úderu 38. armády Krosno, mesto Dukla, Dukliansky priesmyk, Prešov. Túto úlohu začal plniť bez 1. čs. stíhacieho leteckého pluku a 2. čs. samostatnej paradesantnej brigády. 1. čs. stíhací letecký pluk sa v tom čase už pripravoval na presun na povstalecké územie Slovenska a 2. čs. paradesantná brigáda bola od 12. do 19.9. 1944 zasadená na ľavom krídle 38. armády v zostave 67. streleckého zboru.

4. Delostrelci 1. čs. armádneho zboru na delostreleckej pozorovateľni pri poľskej Dukle

5

6

7

5. Presun mìnometníkov 1. čs. armádneho zboru pred vstupom do bojov v Karpatsko-duklianskej operácii 6. Na pochode do bojových pozícií na duklianskom bojisku 7. Presun vojakov 1. čs. armádneho zboru v lese pred Duklianskym priesmykom.

■ **Terén** duklianskeho bojiska poskytoval značné výhody brániacim sa nemeckým vojskám. Ich velenie ho dokázalo využiť nielen na vedenie úpornej obrany, ale aj na organizovanie prekvapujúcich protiútokov. Potvrďoval to priebeh ťažkých bojov vojakov 1. čs. armádneho zboru najmä o kótu 534 (11. – 19.9.1944) a Hyrowu horu (22.9. – 25.9.1944). Prekonať obranu nemeckých vojsk pred Duklianskym priesmykom sa im v súčinnosti so zväzkami 67. streleckého zboru podarilo až 6. októbra. V priebehu toho istého dňa oslobodili Vyšný Komárnik a postúpili k severnému okraju Nižného Komárnika. Nemenej náročné boje museli zvädzať aj po prechode cez Duklianský priesmyk, keď sa pokúšali prelomiť obranu protivníka opierajúcu sa o hory Javíra a Obšár. Do konca Karpatsko-duklianskej operácie postúpili na čiaru južný okraj Korejoviec - južný okraj Vyšného Komárnika.

8

9

10

8. Osadzovanie hraničného stĺpa na Duklianskom priesmyku 6.10.1944 9. Veliteľ 1. čs. armádneho zboru gen. L. Svoboda so sprievodcom na Duklianskom priesmyku 10. Slobodníčka 1. čs. armádneho zboru M. Kováčová v oslobodenom Vyšnom Komárniku v rozhovore s J. Rusinkovou

11

12

■ V prvej polovici novembra 1944 sa jednotky 1. čs. armádneho zboru bez úspechu pokúšali preniknúť k Hunkovciam. Potom až do 25. novembra bojovali o prekonanie nepriateľskej obrany v priestore Obšáru a okolitých výšin. V dňoch 26. – 29. novembra prenasledovali ustupujúce nepriateľské jednotky na smere Bodružal, Vislava, Stročín a pozdĺž cesty Bodružal – Bukovce – Stropkov. K večeru 27. novembra 1. brigáda dosiahla Stročín a na svitaní dňa 28. novembra 3. brigáda Stropkov. Prekročiť rieku Ondavu sa im však nepodarilo a na začiatku decembra prešli do obrany v úseku od Breznice k Nižnému Orlíku. V tomto čase už 38. armáda spolu s 1. čs. armádnym zborom pôsobila zostave 4. ukrajinského frontu, do podriadenosti ktorého prešla 26.11.1944. Na začiatku poslednej dekády decembra sa úsek obrany zboru rozšíril až k poľskej obci Ciechania a 3.1.1945 zbor prešiel do podriadenosti 1. gardovej armády genplk. A. A. Grečka.

13

11. Delostrelci 5. delostreleckého pluku 1. čs. armádneho zboru s kanónovou húfnicou 152 mm **12.** Tankisti 1. tankového práporu pred tankom T-34 Žižka. Zľava Kovář, Farejčuk, Beneš, Ivančo, Vajda, Boďa, Andrašík **13.** Gen. L. Svoboda (v strede) a československý vládny delegát Fr. Němec (vpravo od L. Svobodu) medzi občanmi oslobodeného Zborova

14

15

14. Samopalníci 1. čs. armádneho zboru v boji vo Vysokých Tatrách **15.** Presun dela do palebnej pozície pri Smrečanoch

16

16. Jednotky 4. čs. samostatnej brigády v oslobodenom Liptovskom Mikuláši

dili Levoču (27.1.1945) a Kežmarok (28.1.1945), ovládli južné svahy Vysokých Tatier, oslobodili Štrbu (29.1.1945) a Liptovský Hrádok (31.1.1945). Na začiatku februára východne od Liptovského Mikuláša narazili na vopred pripravenú obranu protivníka a museli prejsť do obrany všeobecne na čiare Žiar – Smrečany – Okoličné.

■ **Prvé** pokusy o oslobodenie Liptovského Mikuláša, uskutočnené v dňoch 3., 5., 12. a 13. februára, skončili neúspešne. Ďalší útok 1. čs. armádneho zboru na nemeckú obranu pri Liptovskom Mikuláši sa v súčinnosti so sovietskou 24. streleckou divíziou začal 3. marca. Výraznejší úspech v jeho priebehu však dosiahla len 24. strelecká divízia, ktorá sa zmocnila Liptovského Mikuláša. Počas jej striedania jednotkami 1. čs. samostatnej brigády však nemecké jednotky 11. marca mesto znova obsadili.

Prekonať obranu protivníka a Liptovský Mikuláš definitívne oslobodiť sa jednotkám zboru podarilo až 4.4.1945.

17

18

17. Batéria 122 mm húfníc v boji pri oslobodzovaní Martina 18. Delostrelci 1. čs. armádneho zboru na hore Úplaz v Malej Fatre

■ **V obrane** pri rieke Ondave jednotky 1. čs. armádneho zboru zotrvali do začiatku druhej polovice januára 1945. Medzitým sa jeho päť delostreleckých plukov, spolu s I. tankovým práporom 1. čs. samostatnej tankovej brigády, presunulo k poľskému Jaslu, kde sa 15.1.1945 zúčastnili útoku vojsk 38. armády v Jaslovsko-gorlickej operácii. Po rozvinutí útoku vojsk 4. ukrajinského frontu na území Poľska prešiel 1. čs. armádny zbor 18.1.1945 do prenasledovania nemeckých a maďarských jednotiek ustupujúcich smerom na Bardejov a Zborov. Pretože po oslobodení týchto miest jeho postup smeroval do Poľska, 20. januára veliteľ zboru dostal rozkaz presunúť svoje jednotky do zostavy vojsk 18. armády gen. A. I. Gastiloviča západne od Prešova, k horskému masívu Branisko.

Po prekonaní nepriateľského odporu v priestore Braniska (25.1.1945) jednotky zboru oslobodili

■ **Na front** pri Liptovskom Mikuláši boli od 6. do 18.3. postupne zasadzované aj jednotky 4. čs. samostatnej brigády, ktoré v tom čase mali dovedna vyše 4200 osôb. 74,5 % z nich sa hlásilo k slovenskej, 21,5 % k rusínskej a ukrajinskej národnosti, 3 % k českej a ostatní k inej národnosti.

19. Velitelia 1. čs. armádneho zboru na hrebeni Malej Fatry. Zľava zástupca veliteľa 4. brigády pplk. J. Tóth, veliteľ 4. brigády plk. M. Markus, veliteľ 1. brigády gen. O. Španiel, veliteľ zboru gen. K. Klapálek, veliteľ 3. brigády pplk. J. Selner, veliteľ delostrelectva 3. brigády pplk. V. Sacher

20. Postup jednotiek 1. čs. samostatnej brigády v ZSSR cez Javorníky na Moravu

■ **5.4.1945** jednotky zboru oslobodili Ružomberok a počas nasledujúceho dňa vstúpili do bojov o prekonanie nepriateľskej obrany v priestoroch Veľkej Fatry. V ich závere spolu s jednotkami rumunskej 18. pešej divízie 11. apríla oslobodili Martin. Potom od 12. do 26. apríla bojovali proti nepriateľským jednotkám brániacim sa v pohorí Malej Fatry. Najťažšími bojmi tu prešli pri dobíjaní Grúňa, Minčolu, Polomu a kóty 942. Od 27. apríla bojovali na prístupoch k Žiline, ktorú v súčinnosti s jednotkami sovietskeho 17. streleckého zboru oslobodili 30. apríla. Do večera toho istého dňa v priestore medzi Žilinou a Považskou Bystricou prenikli na východný breh Váhu. Po prechode cez Váh, ktorý začali v noci na 1. mája, pokračovali v prenasledovaní protivníka cez Javorníky na Moravu. Do skončenia Ostravskej operácie hlavné sily 1. čs. armádneho zboru dosiahli priestor západne od Vsetína.

■ **Do bojov** v Ostravskej operácii, prebiehajúcich na poľskom území a pri oslobodzovaní Ostravska, bola 24.3.1945 v zostave sovietskej 38. armády zasaďená 1. čs. samostatná tanková brigáda. V tom čase mala takmer 1500 príslušníkov. 31,4 % z nich sa hlásilo k českej národnosti (prevažne volyňskí Česi), 31 % k rusínskej a ukrajinskej, 30,6 % k slovenskej a zvyšok k inej národnosti. 14.4.1945 sa z letiska v poľskej Porembe do bojov v tejto operácii zapojili aj letci 1. čs. stíhacieho a 3. čs. bitevného pluku 1. čs. zmiešanej leteckej divízie.

21. Dekorovanie zástavy 1. čs. samostatnej tankovej brigády ministrom národnej obrany gen. L. Svobodom. Veliteľ tankovej brigády mjr. V. Janko so zástavou brigády (apríl 1945).

21

22

■ **Poslednými** bojmi pri oslobodzovaní Československa príslušníci jednotiek 1. čs. armádneho zboru prešli počas Pražskej operácie. V jej priebehu 6. mája oslobodili Holešov a Bystřici pod Hostýnem. V nasledujúcom dni narazili na silný odpor protivníka pri osade Břest, ktorý zlomili 8. mája. Vo večerných hodinách 8. mája sa dozvedeli o bezpodmienečnej kapitulácii Nemec-ka. No ich bojové zasadenie pokračovalo až do 10. mája, počas ktorého likvidovali roztrúsené skupiny nepriateľských vojakov v priestore Boskovice – Svitávka – Letovice – Konice. 11. mája sa jednotky zboru začali presunovať do Prahy (okrem 2. čs. paradesantnej brigády, ktorá dostala rozkaz zabezpečiť južné hranice Slovenska od Čopu po Bratislavu), kde sa 17.5.1945 uskutočnila ich slávnostná prehliadka.

23

24

22. Václavské námestie 17.5.1945. Pražania pozdravujú vojakov jednotiek 1. čs. armádneho zboru v ZSSR **23.** Tankisti 1. čs. samostatnej tankovej brigády na ťažkom tanku IS-2 na prehliadke v Prahe 17.5.1945 **24.** Bojovú cestu československého vojska vytvoreného na území Sovietskeho zväzu symbolicky ukončila slávnostná prehliadka jeho jednotiek v Prahe 17.5.1945

- 01 /** Druhá svetová vojna
- 03 /** Slováci v československom zahraničnom vojsku v rokoch 1939 -1945
- 05 /** Česká a slovenská légia v Poľsku
- 08 /** Československé vojsko vo Francúzsku
- 10 /** Bojovali na Blízkom východe a v severnej Afrike
- 13 /** Československé vojsko sformované vo Veľkej Británii
Československá samostatná obrnená brigáda vo Veľkej Británii
- 15 /** Československé perute Kráľovského letectva
- 17 /** Československé vojsko v Sovietskom zväze
1. československý samostatný prápor v ZSSR
- 20 /** 1. československá samostatná brigáda v ZSSR
- 22 /** 1. československý armádny zbor v ZSSR
- 25 /** 2. čs. samostatná paradesantná brigáda v ZSSR
- 28 /** Československé letecké jednotky v ZSSR
- 33 /** 1. Československý armádny zbor v ZSSR v bojoch za oslobodenie Československa

Autor:

doc. PhDr. Jozef Bystrický, Csc.

Fotografie:

Vojenský ústredný archív – Vojenský historický archív Praha, Vojenský historický ústav Praha, Vojenský historický archív Bratislava, Archív Múzea SNP Banská Bystrica.
Purdek, Imrich. *Československá vojenská symbolika v priesečníku heraldiky, faleristiky a vexikológie* (1914 – 1945). Bratislava : Vojenský historický ústav, 2015.

Grafické spracovanie:

Erika Cibulková - CIBULKA DESIGN, Trenčín

Vydal:

Oblasťný výbor SZPB Trenčín v spolupráci s Vojenským historickým ústavom Bratislava

Tlač:

TONERYSK, Trenčín

Zástava 1. čs. sam. praporek a 1. čs. sam. brigády v ZSSR

Zástava 2. čs. sam. paradesantnej brigády v ZSSR

Zástava 3. čs. samostatnej brigády v ZSSR

Zástava 4. čs. samostatnej brigády v ZSSR

Zástava 1. čs. tankovej brigády v ZSSR

Zástava 1. čs. zmiešanej leteckej divízie v ZSSR

